

PEKÁR ISTVÁN

Palócföldi vallomás

Vagy százötven évvel ezelőtt, amikor Pesten még igen gyakran emlegették azokat a fiatalokat, akik egy esős márciusi napon a közeli Pilvax kávéházban nagy felfordulást csináltak, nyelvészek és korabeli néprajzkutatók nógrádi falvakban palócokat kerestek. Kérdésükre, hogy a faluban palócok laknak-e, mindig elutasítás volt a válasz. Nem, mi nem palócok vagyunk, de menjenek tovább, a szomszéd faluban már azok laknak. Ott viszont újra elhárították a kérdést, és ismét a következő faluba küldték az érdeklődőket.

Kik tehát a palócok, és hol a Palócföld határa?

A nyelvészek szerint a Vágtól a Hernádig, a magyarság északi nyelvhatárától a Galgáig terül el a tájegység. Ez a határozott vonal azonban mindössze két megkülönböztető jegy, az „a” hang illabiális és az „á” hang labiális ejtése alapján határozza meg Palócföldet. Ez a két kritérium valójában csak egy, hiszen arról van szó, hogy ott terül el a Palócföld, ahol palócosan beszélnek.

Paládi Kovács Attila viszont kereken kimondja: Palócföldnek nevezett történeti táj, vagy igazgatási egység sohasem létezett. Történészek, nyelvészek, néprajzkutatók alkották meg ezt a fiktív tájfogalmat, akik szerették volna meghatározni a palócok települési területét.

Szedes Fábrián már 1819-ben – elsőként Magyarországon – önálló dolgozatot szentelt a palócságnak, mint tájcsoporthoz. Szerinte a palócok Nagyhont, Nógrád, Heves, Borsod és Gömör vármegyékben élnek. Ma a térképre tekintve azt mondhatjuk, hogy Szlovákia területén északról a nyelvhatár, nyugaton a lévai, keleten a rozsnyói járás határolja. Magyarországon Váctól Gödöllőig, onnan az M3 autópálya majd a Sajó, és a Bódva folyók mellett húzott vonaltól északra, illetve nyugatra eső terület a Palócföld.

Ennek a terjedelmes régióknak 700-800 településén több mint egymillió ember lakik. Ezek a falvak, városok azonban meglehetősen laza településcsoportot alkotnak. A tájegységbe sok nemzetiségi község ékelődik. A Galga völgyében tucatnál is több szlovák falut találunk egymás mellett, Nógrád megyében 22 nemzetiségi községet tartunk számon.

De térjünk vissza a múltba! Őseink Honttól Gömörig szégyellték palócságukat. Ma már ennek nyoma sincs. Szerinte az országban és a nagyvilágban szétszóródott palócok jellegzetes beszédükről könnyen felismerik egymást, s mint valami szabadkőműves páholy tagjai legalább egy pillantással, egy szemöldökrántással jelzik: mi egymást felismertük, összetartozunk. Alig két éve történt velem, hogy Sydneyben, egy étteremben odajött hozzám egy 80 körüli öregúr, s a legtermészetesebben megkérdezte: Te is gömöri vagy öcsém? Vagy húszezer kilométer távolságról ez a félmegegyeni tévedés igazán imponáló.

Minek tulajdonítható ezt a pálfordulás? Mikszáth Kálmánnak, illetve írói munkásságának. Olyan szépen, olyan szeretettel tudott írni a palócokról, és a Palócföldről, hogy az egész ország, sőt mondhatom, hogy a világ, érdeklődéssel és szimpátiával fordult a népcsoporthoz. Talán túlzásnak tűnik, hogy a világot említtem, de közismert tény, hogy a *Szent Péter esernyőjét*, vagy kéttucat nyelvre fordították le rövid idő alatt, és még az akkori amerikai elnök is elolvasta.

Ó kedves virágai a palócföldnek! – írja egyik történetében. – A tündéerkert sem szebb talán, a kelet gyöngyei sem bájolóbbak, mint a ti boróka-bogyóitok. Ez a szőnyeg, amely az én bölcsöm alá volt terítve, amelyet én annyiszor megtapodtam. Valami édes csiklandozást érzek a talpamon, ha rátok lépek... vagy talán a szívembe van az.

Lám, ezért hívjuk Mikszáthot a legnagyobb palócnak. Az ő munkássága nyomán a palóc nem műveletlen, tunya, babonás ember többé, hanem nyíltszívű, szomorkás, de bölcs humorra hajló, a nagycsaládi kötelékeit erősen ápoló, hitét buzgón gyakorló, szokásaiban, hiedelemvilágában a régmúltig visszanyúló, ma már igen ritka erényeket, titkokat birtokló népcsoport.

Igen szép teljesítmény egy kis országnyi népet felemelni, különösen, ha tudjuk, hogy Mikszáth nem kényeztetett úgy mindenkit, mint szeretett palócait. Az általa írt, vagy róla szóló igen csípős anekdoták egyike szerint egyszer vitába keveredett a kistermetű, ám annál pörlekedőbb természetű Gyulai Pállal. Mikszáth természetes ember lévén leereszkedő mosollyal hallgatta a szóáradatot. Gyulai egy idő után nem bírta a flegma, lekezelő tekintetet, ráripakodott Mikszáthra.

– Most mit bámulsz, láttál te már tőlem kisebb embert is?

– Láttam hát, csak nem ingyen!

Kétségtelen az is, hogy ez a sovány talajú, rideg éghajlatú vidék, különös bőséggel ontotta a tehetséges embereket. A kultúrának olyan összesűrűsödése érezhető ezen a vidéken, ami nem egyedülálló a Kárpát-medencében, de igen ritka. Csak Nógrád olyan személyiségekkel dicsekedhet, mint Balassi Bálint, Rimay János, Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Komjáthy Jenő, Nagy Iván, Veres Pálné, Szabó Lőrinc, de ide sorolhatjuk Szentgyörgyi Albertet is, aki gyermekéveit töltötte a Terény melletti Kiskér pusztán.

Budapesten nem tudjuk a nagy Palócföldet bemutatni, annak csak egy darabkáját, Szécsény és Balassagyarmat vonzaskörzetének egy részét. Ebben azonban benne van a palócság lényege, mert ez a vidék a nagy Palócföld egyik súlypontja, tradícióinak egyik leghűségesebb őrzője.

Nekem pedig különösen kedves, mert itt születtem, a Cserhát gerince mellett, Herencsényben. Ez a vidék nekem máig a legmeghatározóbb élményeket jelenti. Első eszmélésemet az erdős, dombokkal övezte faluban. A négygenerációs, nagycsaládot, ahol nagymamák és nagynénik óvó tekintete kísérte első lépéseimet. Az első utazásomat Balassagyarmatra. Akkor borzasztó hosszúnak tűnt az út – 22 kilométer volt. A macskaköves főutcat, a hatalmas házakat – a legnagyobb kétemeletes volt. Még a foghúzás kínja is élménnyé nemesedett, mert ez volt az utazás apropója.

Aztán Szécsényt, ahol középiskolába jártam. A felvételire a megáradt Ipoly völgyén utaztunk. Csak a sín pár töltése emelkedett ki a tengernyi vízből, s rajta sűrűn eregette a füstöt a gőzös. Mint Krúdyban a podolini évek, egy tündérvilág képeként él bennem a Palócföldnek ez a szeglete, holott tudom: valójában poros, elhanyagolt

falvak, kisvárosok voltak. De a mai napig a képzeletemben valami földöntúli ragyogásban jelennek meg. S ahogy életem során megláthattam San Francisco, Fokváros, Sydney metropolisait, ez a ragyogás nem csökkent, inkább erősödött.

Akkoriban, a hatvanas években az asszonyok fele-kétharmada még népviseletbe járt, de már mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy az évszázados rend lazul, bomlik. A minden tagjára fegyelmezve vigyázó faluközösségből mind több fiatal került el, apadtak a nagycsaládok.

A változások azonban már korábban kezdődtek. A XIX. században megnyitották a szénbányákat, majd megjelentek a szénre épülő iparágak, az acélgyártás. A paraszt fiúk egy része az ipar felé fordult, nőtt a parasztporták jövedelme, megindult egy lassú polgárosodás. A zsúpfedeles, apró házikókat azok a szürkésárga poltári cseréppel fedett tornácos házak váltották fel, amik aztán Hollókötet a világörökség részévé tették. Aztán jött Trianon, a határ kettévágta a Palócföldet, családok tízezreit szakította el egymástól. Már nem a felvidék kapuja többé, hanem végvidék.

Aztán a fasizmus; Balassagyarmat lakosságának egyharmada a haláltáborokban végzi, vagy megkeseredett túlélőként elmenekül. A háború után a határfolyócskák vizében csonka pillérek árválkodnak, az utak váratlanul megszakadnak. Aztán a bolsevizmus. Az erőltetett iparosítás, amely a szerves fejlődést végleg megszakítja, a faluközösségek felbomlását elindítja. Az embereket gyökértelenné válnak, hogy a rendszerváltásnak végképp ők legyenek a vesztesei.

Az iparosítás során bizonyos térségekre hatalmas összegeket áldoznak, míg más területek évtizedekig csipkerózsika álomba merülnek. Ez az álom rossz volt, mert generációk kallódtak el, de jótékony is, mert nem tették tönkre helyrehozhatatlanul. A rendszerváltással, az uniós csatlakozással a megőrzött értékekre építve folytatódnak a fejlődés. Mi már látjuk, hogy máshol mit rontottak el, azt mi már elkerülhetjük. Intő példa a túlnépesedett, tönkretett főváros körüli településgyűrű, a tízezer számra osztott, tenyérnyi nyaralótelkekkel szétdúlt Dunakanyar.

Mi lehet a Palócföld jövője? Az Európai Unió nem csak az államok, de a régiók szövetsége is. A csatlakozás előtt az uniót alkotó 15 országban 180 eurorégiót tartottak számon, most ez a bővítéssel növekedni fog. Felvetődik a kérdés, alkalmas-e Palócföld arra, hogy kulturális alapú eurorégiót alkosson. A válasz egyértelmű igen.

A Palócföld rendelkezik mindazokkal a kulturális karakterjegyekkel, amelyek alapján jól elhatárolható a környezetétől, és az ott élőknek határozott identitást ad. A palócság jellegzetes beszédén túl ismert rendkívül gazdag, kiválóan feldolgozott néprajzi örökségéről, - viseletéről, szokásairól, hiedelemvilágáról, építészetéről, díszítőművészetéről, népzenejéről, néptáncáról, tájkonyhájáról - és mély vallásosságáról, hitéletéről. Mára egy jórészt elveszett, sok szempontból boldogabb világ legfőbb őrzőjévé vált ez a népcsoport.

Ahogy Mikszáth írta egykor: Aki falun született, az nem szabadulhat a falutól, hiába tépi el az összes gyökeret, amelyek oda fűzték. Hiába feneklik meg a városban, a falu utána jön, mint kísértet, és hívja haza maga után.

Íme, most eljött értünk a falu, a csodálatos Palócföld, és hív minket. Kit haza, kit látogatóba, Ismerjete meg minket! - mondják földijeim - s meg fogtok szeretni.